

ԲՈՒՍԱԲՍՈՒԱԿԱՆ ԳԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Շար. տես թաղմ. 1931 էջ 42)

«ՍՈՒՈՔՈՒՐ - ԺՈՂ. ԽԱՐԴԱԼ - *Eruca sativa* Lam.» Գիտ. Տեղեկ. էջ 102

Այսպէս յարգ. Պ. Թումանեան Սորբոնը հոմանիշ կը համարի լատ. «*Eruca sativa*»-ին, ժողովուրդը՝ «խարդալ» (որ է լատ. *Sinapis*) իսկ Հ. Աւիշան (Հայրս. Թ. 2788) «*Brassica Napus*»-ի: Արդ ասոնցմէ ո՞րն է ուղիղը. յայտնի է թէ ասոնց «Սորբոն» կոչուած բոյսը տեսնելու անկարելի է որոշ բան մ'ըսել. մանաւանդ որ ասոր մասին եղած ժողովրդական նկարագրութիւնները շատ անկատար են՝ բայց գէթ այսչափը կրնանք ըսել թէ Յարգ. Պ. Թումանեանի կարծիքը տարակուսական կը մնայ, որովհետեւ անցեալ անգամ տեսանք թէ լատ. *Eruca*-ն մեր լեզուով Ասորկ կը կոչենք եւ ոչ թէ Սո-

լորուր: Նոյնպէս կարելի չէ շատ վստահիլ ժողովրդական անուանակոչման (խարդալ) վրայ, որովհետեւ ուսիկը կրնայ խարուիլ արտաքին նմանութիւններէ:

Կը մնայ Հ. Աւիշանի կարծիքը «*Brassica Napus*», որ եթէ ճշմարտութեան մօտ է, այն ատեն Սոլորուրը պիտի յարմարէր *Brassica Napus* var. *OLEIFERA*-ին որ է հանրաձայնօթ *Colza*-ն, որմէ վառելի իւղ կը հանեն, ինչպէս որ կը վկայուի նաեւ Սոլորուրին համար թէ՛ «Մանանեխի նման բոյս մ'է որ ունի սեւագոյն հունտ, ասկէ կը հանեն տեսակ մը իւղ որ կը վառեն կամ բորոտ ձիերուն կը քսեն իրբեւ դեղ» (Էմ. Ազգ. Ժող. Թ. տես Սոլորուր):

«ՍԵՒՈՒԿ. *Brassica campestris* subsp. *oleifera* Metzg.» Անգլ. էջ 101

Նախ անցողակի յիշեցընենք որ այս բոյսին եւ *Brassica rapa rapifera*-ի (էջ 104) կնքահայրերուն անունները իրարու հետ շփոթուած կ'երեւին. հոս *Br. camp. oleifera*-ի քով փոխանակ Metzger-ի պէտք էր ըլլալ. DC. (De Candolle) ընդհակառակն, *Br. rapa rapifera*-ի քով ալ DC.-ի տեղ Metzger. (Metzger):

Գալով Սեւոյին, ինչպէս անունէն յայտնի է, մեր հայ ժողովուրդն ալ միշտ անոր ՍԵՒ ՀՈՒՆՏ մ'ըլլալը կը շեշտէ. «մանրիկ սեւ հունտ որից ձէթ կը հանեն» (Էմ. Ազգ. Ժող. հատ Ա. 332 Սեւուկ). — «Այսպէս կոչուի... սեւ եւ մանր տեսակ մի կտաւատի» (Հայրս. Թ. 2744, Սեւուկ): Արդ վերոյիշեալ *Br. camp. oleifera*-ին մէջ Սեւոյ կոչուելու աստիճան սեւ հունտ մը չենք նշմարեր մենք, որով եւ կը տարա-

կուսինք թէ Սեւոյը ստոյգ հոմանիշն ըլլայ այդ կաղամբին:

Ըստ մեր կարծեաց — եթէ յիշուի Սեւուկը կաղամբագի է՝ — աւելի պիտի յարմարէր *Brassica nigra* Koch. ին (որ է Լիննէոսի *Sinapis nigra* կոչածը) որ թէ՛ լատիններէնի եւ թէ՛ շատ մը ազգերու ժողովրդական բարբառներուն մէջ պահած է իր Սեւ մակդիրը (Ֆր. *Moutarde noir*, *Sénevé noir*. Ֆիլամֆինկ՝ *Zwarte Moostaard* եւ այլն):

1. Այսպէս կ'ըսենք որովհետեւ՝ ինչպէս կը տեսնուի Հայր Աւիշանի բերած վկայութիւններէն (Հայրս. Թ. 2744) ոմանք Սեւուկը կտաւատի մէկ տեսակը կը համարին, իսկ Չեւիկի բանասերը *Ustilago* եւ կամ *Uredo* տունկը՝ որոնց մէջ *Ustilago carbo* կոչուածը յիշուի անուրի նման սեւ մակարոյձ փոշի մըն է:

Գերջակ ուսմական անիմաստ անուն մ'է, փոխ անուած տճ. «Կեկե կերէր» (տիգ ճշմարիտ) անունէն: Մեր մէջ *Ricinus*-ին հայ անունը վաղուց գործածուած՝ «Տիգկանեփ» է որ շատ լաւ կը բացատրէ իրեն ինչ ըլլալը. որովհետեւ *Ricinus*-ին հունար տիգի (տճ. կենէ. լատ. *Ricinus*) կը նմանի, իսկ ամբողջ բոյսը կանեփը կը յիշեցնէ: Հայերէնի մէջ *Ricinus*-ին սերմն ալ առանձին անուամբ կը կոչենք Տիգկանեփատ որուն ուղղագրութեան դէմ միղանչեր են նոյն իսկ հմուտ հեղինակներ՝ ինչպէս Նորայր Բուզանդացի, Քաշունի, Մէնէվիշեան՝ եւն. որոնք Տիգկանեփայտ կը գրեն. ուղիղ ձեւը Տիգկանեփատ է, ձեւացած՝ Տիգկանեփ եւ հատ (հատիկ, սերմ) բարեւն, ինչպէս որ կտաւատը ձեւացած է կտաւ եւ հատ բառերէ: Զայս ուղիղ գրած է Հ. Աւիշան որ թէպէս իրեն գովելի սովորութեամբը ձեւագիրներու բոլոր աղաւաղեալ ձեւերը կը նշանակէ, բայց ինքը գիտցեր է անոնց մէջէն ուղիղ ձեւն ընտրել, ինչպէս կը տեսնուի *Ricinus*-ի պատկերին տակը գրածէն «Տիգկանեփատ»

(Հայրս. էջ 609): Ժողովրդեան մէջ դեռ կը գործածուի Տիգկանեփատ բառին համարում մէկ ձեւը՝ Տիգկանա.՝ (զայս՝ բառը իրբերէն ոմանք՝ Տիգկալատ կը գրեն որ սխալ է. կաղը գործ չունի հոս): Տիգկանեփատ բառը թէպէտ բոյսին սերմը կը նշանակէ, բայց գործածուած է նաեւ պարզապէս անոր բոյսը նշանակելու համար, յար եւ նման կտաւատ բառին:

Արդ գալով Գերջակին, լաւագոյն պիտի ըլլար եթէ յարգ. հեղինակը Պ. Թումանեան նախ հայերէն ընտիր Տիգկանեփ անունը զնէր եւ յետոյ իբր բացատրութիւն կրնար աւելցնել ուսմական Գերջակ անունը այս ձեւով՝ Տիգկանեփ Ժող. «Գերջակ» *Ricinus Communis* L:

(Շարունակելի)

Հ. Ս. ՖԵՐՆԱՆՏ

1. Նորայր. Ֆր. բոր. ի բանն *Ricin.* — Քաշունի, բորն. Գիտ. եւ Արտեստ. ի բանն *Ricin.* — Մէնէվիշեան. Բուսաբ. էջ 208:
2. «Թարախից մաքրելու համար ձուի դեղնուցը տղկահատի ձէթով... շաղխում եւ քարշում են վերքի վրայ» (Ազգ. Հանդ. Գ. 24):
3. Տիգ *Ricin*, բորն. Ե. Տէմիրճիպաշեան Կ. Պ. 1896 եւ Մ. Նուպարեան Կ. Պ. 1911 եւն:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳ

ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐՈՒ ՏՕՆՆ ՈՒ ՆԱՀԱՍԱԿԱՅ ՅԻՇԱՍԱԿ

Ամէն անգամ որ Մ. Ռ. վարժարանի յարկին տակ կ'ամփոփուինք, կարծես Մայր-Հայրենիքի սրբազան հողին վրան ըլլանք. այնքան սիրելի է այդ միջավայրը: Օտարութեան մէջ հարազատ հայ ծաղիկներ, հայ երգ, հայ կեանք՝ հին ու նոր յուշերով եւ ապրումներով:

Ընտանեկան էր հանդէսը. գաղութի բեկորներ ու Ս. Ղազարու հայրերն ու աշակերտութիւնը եկած էին Մայիսի առաջին ժպիտներով:

Բայց կ'արժէր որ ամբողջ Հայութիւնն ու Հայաստան հոն սեղմուէր պահ մը, լսելու ազնիւ խօսքերը Հ. Տեսչին՝ Հ. Վարդան Վ. Հասցունիի, որ ոգեկոչեց ու փառաբանեց Մուրատի եւ Ռափայէլի գործը՝ որոնց շունչն ու հոգին էր Միւրթար: Լսելու մայրենի անոյշ բարբառի հեշտանքը սաներուն հոգեցունց ուղերձներուն մէջ, եւ Վարուժանի, Սիամանթոյի մեղամաղձիկ գանգիւններով. լսելու մանաւանդ հայ երգի այնքան անոյշ, այնքան թախծոտ յանկերգը՝ բերնէն մեր նահատակներուն՝ որոնք կը յառաջեն անապատին մէջէն, արիւնը սրտերնուն, արցունքը աչքերնուն՝ ամէն մէկիս կրկնելով «Դու մի լաց լինիր, ես շատ եմ լացել...»:

Ու այդ պահուն սով կրնար չարտասուել:

Երանի՛ այդ հայ ծաղիկ սրտերուն, որոնց մէջ այնքան սրբացած է ցաւը՝ երախտագիտութեան ու արիւթեան մէջ, այնքան նուիրական է պաշտօնը մեր Հայրենիքին ու անոր անկապտելի սրբութեանց հանդէսը:

ԽՄԲ.

«ԱԼԻՇԱՆ ԵՒ ԻՐ ԳՈՐԾԸ»

Մայիս 3ին, Սեւրի Մուրատեան վարժարանին մէջ Պ. Ա. Զօպանեան՝ Ալիշանի մասին կատարեց հմուտ բանախօսութիւն մը որուն հակիրճ գիծերը միայն կրնանք հոս ամփոփել:

Ան ներկայացուց Ալիշանը՝ Մխիթարեանց ու բովանդակ Հայութեան գրական ամենամեծ դէմքը: Վերլուծեց Մխիթարեան ու Վենետիկեան միջավայրը ուր ապրեցաւ նա. իսկական վանական մը՝ որուն հոգւոյն մէջ շաղկապուած են անբակտերիօքէն Աստուծոյ եւ Ազգին սէրը:

Հրաբուխ մըն է Ալիշան. արտադրած գործը հսկայական է, քսան հոգի անկարող պիտի ըլլային զայն իրականացնել. ամբողջ մատենադարան մըն է ան որ դեռ գրեթէ անծանօթ է նոյն իսկ մեր զարգացած գրագէտներուն, որովհետեւ իր գործերը գրաբար միայն արտադրած է:

Ան աւելի ծանօթ է Հայութեան իբրեւ բանաստեղծ. եւ ոչ միայն հայրենասէր քերթող մըն է, այլ եւ ախոյեան Պայրըններու, Լամարթիններու: Ան կ'երգէ բնութիւնը, սէրը, հայրենիքը, իբրեւ մտածող եւ մեծ քնարերգակ: Ալիշան արհամարհանք մ'ունեցած է աշխարհաբարին հանդէպ (!). իր բարեկամներուն խնդրանքով միայն՝ աշուղական լեզուով գրած է իր բանաստեղծութիւններէն մէկ քանին: Գուցէ նա խախնամական իրականութիւն մըն է ասիկա, որովհետեւ եթէ մեր նախնիք կրօնական-պատմական գործեր արտադրեցին, Ալիշան այդ գրաբարով անմահացուց նաեւ հայ բանաստեղծութիւնը: Պաշտուած դաստիարակը հարցուելով ըսած է. «Տիրողո՞ս կ'ուզէք՝ Քահանայ. շքանշաններս՝ կապաս եւ Գօսիս»: Ազնիւ ու կրօնասէր հոգի, անմահացած Հայութեան սերունդներուն մօտ: —

Բանախօսութենէն վերջ վարժարանին սաները երգեցին Ալիշանի «Ո՛հ դու բարեկամ»ը, զոր Պ. Գ. Ալեմշահ յատկապէս եղանակած էր խորապէս անդրադարձնելով Ալիշանի բովանդակ քերական տիրութիւնը, եւ վարդանանց քայլերով անգամ մը եւս թնդացուց փոմփատուրեան գրահիւճը:

Յ. ՏՈՊԱՃԵԱՆ

ՕՐ. Մ. ՊՈՏՈՒՐԵԱՆԻ ՅՄԱԴՐԱՆԱԿԸ

Այս տաղանդաւոր հայ օրիորդին արուեստին արժէքը գնահատելու համար հոս կը զետեղենք տեղւոյս «GAZZETTA DI VENEZIA» (21 Մայիս) թերթին դրուատիքը անոր մասին.

«Զ. նուագահանդէսը զոր տուին «Պենետիթթոյ Մարչելլոյ» Գաղաքական երաժշտանոցին աշակերտները, երէկ իրիկուն Բիզանի պալատին մեծ սրահը հրաւիրել էր անթիւ բազմութիւն մը:

«Երեկոյթն սկսաւ սոլասուած նուագահանդէսովը Մ. Պոտուրեանի...»

«Նախորդ տարիներուն մէջ առիթներ ունեցանք խօսելու այս դեռատի դաշնակահար հայուհիին արուեստագէտի ազնուական խառնուածքին եւ իր զմայլելիօրէն երաժշտական բնութեան մասին, որ կը սրահէ ամենէն աւելի յատկանշական զծերն իր ցեղին, որ այնքան դիւրապատրաստ է խորունկ յուզումներու, խորհրդաւոր յափշտակութեանց եւ ամենէն աւելի քնքշօրէն բանաստեղծական անձնատրութեանց:

«Այս տարի սքանչացանք դեռափթիթ հայուհիին վրայ իր արուեստագէտի կազմաւորութեան լի բովանդակ հասունութեանը, եւ ինքնիրական գերադրականօրէն ազատ համարձակ, ճշգրիտ եւ զարգացած միջոցներուն լրիւ տիրապետումին մէջ: Նէ նուագեց Սէն-Սանսի երկրորդ Concertoն (sol min. Op. 22) դաշնակի եւ երաժշտախումբի համար, իրացրէ՛ հրաշալի ձեւով մը...»

«Խորին զգացումով եւ քաղցր յուզումով ծաղկեցաւ «Andante sostenuto»ի զրոյցը, ու փոխուեցաւ ամենագոյտր ճարտասանութեան՝ հայրենաբարձական բանաստեղծութեան զգացումէ մը, մինչդեռ ուժեղ եւ թաւային զարնուածքը, դարձուածքը տարաւ դէպ ի ծայրագոյն փափկութեան մը արդիւնքները, եւ դէպ ի լեցուն եւ լուսեղէն հնչականութիւն մը, որոնք սքանչելապէս ձուլուեցան եւ հաւասարակչուեցան երաժշտախումբին մեկնութեան ու խոյանքներուն մէջ: Վսեմ եւ ամենափայլուն զաւեշտային երկրորդ tempo-ին մէջ... Մ. Պոտուրեան, ինքնաբուխ եւ ամենաթեթեւ խոյանքով մը Prestoն մէջ, իր մոգիչ արուեստով այնպիսի փայլատակումներ ունեցաւ որ ամբողջ ունկնդիրները խանդավառեց վերջին ծայր ոգեւորութեամբ...»: Ընդհանրապէս կը շարունակէ իր արդար եւ արդարանքաւոր գմայլանքը. մեզի կը մնայ խնդակցիլ եւ մաղթել ընդ փոյթ տաղանդաւոր օրիորդին փրփեստրոնի պօսակը երջանիկ ապագայի մը գրաւականով: ԽՄԲ.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՆ

ՎԵՆԵՏԿՈՅ ՄԻԻԹԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆԷՆ

Հեղ. ԷՄԻԼԻՈՅ ՍԱԿԱՐԻ

Հ. ՄԱՆՈՒԷԼ ԹԱՇՇԵԱՆ

ԵՐԿՈՒ ՀԱԶԱՐ ՄՂՈՆ

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՆԵՐՔԵՒ

ՄԻՋԻՆ ԳՍԱԸՆԹԱՅՔ

F S U R T

ԹԱՐԳՄԱՆԵՅ

Հ. ՅԱԿՈՒԲՈՍ ԲՈՍՊՈՆՅԱՆ

ԵՒՐՈՊԱ ԵՒ ԱՍԻԱ

(ԳԻՆ՝ ՅՐ. Զ. 2)

(ԳԻՆ՝ ՅՐ. Զ. 2.20)

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հ. ԵՍԱՅԻ ՏԱՅԵՏԻ

ԻՏԱԼԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ

ՅՈՒՇԱԳԻՐ

ԷՄԻԼ ԹԹԹՈՅԻ ՈՃՈՎ

ԿԵՆՍԵՒ ԵՒ ԳՈՐԾՈՒՆԵՌԵՍՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՅ

ՆԱԽԿԻՆ ԿՈՅՍԵՐՍԿԱՆ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԻԶ

Հ. ԱԼԵՔՍԻՍ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԳԼՈՐԳ ԱՊՏՈՒՂԱՀԻ

Բ. ՏՊ. ԲԱՐԵՓՈՒՌԱԾ

ԶԱՐԳԱՐՈՒՄԸ 7 ՆԿԱՐՆԵՐՈՎ

(ԳԻՆ՝ ՅՐ. Զ. 2.50)

(ԳԻՆ՝ ՅՐ. Զ. 1.80)

ԿԱՐԵՐՈՐ

Խմբագրութիւնս կը խնդրէ այն բաժանորդներէն, որոնք ցարկ յետնեայ հաշիւներ ունին, փութացներու անոնց կարգադրութիւնը: